

"Droschak"

ORGANE
de la Fédération
Révolut. Arménienne.

ԴՐՈՇԱԿ

Redaction du Droschak
GENÈVE (Suisse)
A. P. DROSCHAK
LIBRARY

«ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒՍԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ» ՕՐԳԱՆ

ԱՍՏԻԱՄԱՏՈՒՐ ՄԻՐԱՅԵԱՆ

(ԿՐԷՏԱՑԻ)

1871 — 1897

Խանասորի հերոսներէն մէկն էր ինքը:

Այս բանն ինքնին կը բաւէր յատկանշելու այդ քաջը, եթէ պատմութիւնը մթութեան քողով գար պատելու այդ անունը, ինչպէս ըրաւ կռիւ դաշտին վերայ ինկած մեր այնքան քաջերուն:

Իր հանրային կեանքի սկզբնաւորութիւնը, իր առաջին քայլերն այնչափ սովորական են իր միջավայրին համար, որ ակամայ հիացում մը կը զգաս այդ ոգեւորուն ու պայծառ դէմքին առջեւ, երբ անգամ մը աչք կը նետես անոր բախտակիցներուն վրայ:

Ղզլարցի այգեգործ ծնողներու զաւակ իր մանկութեան տարիներուն կը յաճախէ իրենց քաղաքի երկրասեան դպրոցը, մինչեւ 1885-ի չարագուշակ մարտը, երբ ռուս կառավարութիւնը գոցել տաւ Կովկասի հայոց բոլոր դպրոցները: Ընթերցողներուն ծանօթ է թէ ի՞նչ անամօթ լրբութեամբ, դասի ատեն, ոտիկանները ներս խոժեցին այդ շէնքերէն եւ բռնի դուրս նետեցին սողայ ու աղջիկ...

Արցունքի, անէծքի եւ նոր ուխտի օր մըն էր ատ:

Այդ օրը չմոռցան եւ չպիտի մոռնան 1885-ի մանուկները՝ այսօրան երիտասարդութիւնը...

Այդ օրը չմոռցաւ եւ Կրէտացին: Դառնացած սրտով կը հեռանայ 1/4 տարեկան պատանին, բայց իր ուխտն ըրած էր իր հայրենի դպրոցի սեղանին վրայ — վրէժի ուխտը բռնակալութեան դէմ:

Իր այդ կիսատ-պառառ ուսումով կը մնայ մէջտեղ. հայրը անկարող էր ուրիշ տեղ խրկել զինքը ուսումը շարունակել սալու, եւ լաւազոյն կը համարէ գործի գնել:

Եօթը անգոյն տարիներ կ'անցնին այդպէս խանութպանութեան մէջ:

Կը հասնի վերջապէս գինւորադրութեան ժամանակը. կ'իյնայ վիճակը եւ 1892-ին Կրէտացին զինուոր կ'երթայ: Կեանքի այդ փոփոխութիւնը կը ցնցէ իր Ղզլար խանութի փոյնը կը ցնդի, եւ Կրէտացին աւելի մօտ

կը զգայ ինքզինքը վճռական վայրկենի մը: Նոր եռանդ մը կ'ազայ վրան:

Իր ընդունակութիւններու շնորհիւ եւ մանաւանդ իր ճշգրտակալութեամբ շատ շուտով կը գրաւէ իր մեծաւորներու համակրանքը: «Ինչ գործ ալ որ յանձնենք անոր, վատան ենք որ օրինակելի կերպով պիտի կատարէ» կ'ըսէին յաճախ անոնք: Դեռ սարի մը շանցած, քանի մը ուրիշ ընտրւածներու հետ, գինւորական ստորին կրթարանը կը խրկուի ինն ամսէն կ'աւարտէ եւ կը վերադառնայ Ղզլար, ուր կը շարունակէ իր գինւորութիւնը, կը ստանայ խաղաղութեան ատեն հասարակ գինւորին մատչելի բարձրագոյն աստիճանը՝ աւագ ենթասպայութիւն, եւ միանգամայն հրամանատար կը կարգուի կիսադասակի մը:

Ա. ՄԻՐԱՅԵԱՆ
(ԿՐԷՏԱՑԻ)

1896 դեկտ. 24-ին Կրէտացին կ'աւարտէ գինւորական ծառայութիւնը: Բայց միայն երկու ամիս իր հայրենիքը մնալով, 1897-ի մարտին հրաժեշտ կուտայ իր դառամած ծնողներուն եւ գործ գրտնելու պատրուակով կ'երթայ Բաքու:

Ազատեր էր վերջապէս. ազատեր էր խանութի սպանիչ մթնոլորտէն, ազատեր էր գինւորի դժուրակ կեանքէն, որուն միակ քաղցրութիւնն էր մէկ թըշնամիէն սորվածը միւս թշնամիին դէմ գործածելու գիտակցութիւնը:

Ազատ էր հիմա: Ականատեսները սքանչացումով կը պատմեն թէ ի՞նչ ոգեւորութեամբ, ի՞նչ անյողողող կամքով եկած էր Կրէտացին իր կեանքի վճռական վայրկեանը որոշելու: Կը բաւէր որքան համբերած էր, որքան ճկւած էր կեանքի «անողոք հանգամանքներու» տակ: Գործի ատենն էր այլ 96-ի Վանի եւ Պօսի ծանօթ դէպքերը, եւ վերջապէս Կրէտէի նորոգ ապստամբութիւնը ոգեւորութեան շունչ մը փչած էր իր վրան ալ, ինչպէս շատերուն: Դիմած էր մեր ընկերներուն. «Կռիւ եմ ուզում, կռիւ, եթէ Հայաստանում գործ չկայ ինձ համար, կ'երթամ Կրէտէ, այնտեղ էլ նոյն բռնակալն է»:

Կուելու երթալ Հայաստան կամ Կրէտէ, ատ էր իր սեւեռուն գաղափարը: Այդ օրէն ընկերները Կրէտացի մակդիրը տւին իրեն. փառասօր մակդիր մը ազատութեան զինուորի մը համար:

Բայց Կրէտացին պէտք չունէր այնքան հեռու երթալու գործը կար, Խանասորի կռիւը վճռած էր արդէն, եւ ինքը գրկարաց ընդունեցաւ: Շատ շանցաւ զօրախմբի հաւաքման տեղն էր ար-

դէն, եւ իր գործի գլուխն անցած: Յերեկները գրադ-
 ւած էր համբակ զինւորներուն զինավարժութեան դա-
 փեր տալով, գիշերները՝ մօտալուտ կուրի պատրաստու-
 թիւններով: փամփուշտոցներ լեցնել եւ այլն: Ընկեր-
 զինւորները շատ շուտով սիրեցին այդ հեզ երիտասարդը,
 որ աշխատանքի ատեն միայն գիտէր փայլիլ եւ ոչ
 պարծանքի:

Մօտ էր տենչալի օրը. զինւորական պետերու ըն-
 տրութիւնները կրակին: Կրէտացիին տասնապետ կ'ընտրուի,
 եւ տասնապետներու ժողովին մէջ կ'առաջարկուի իրեն
 հարիւրապետի պաշտօնը: Կրէտացիին չ'ընդունիր. «Ի՞նչ
 անենք որ ենթասպայ եմ. 100 ոչխար արածացնելու
 չ'տրքս գիտէ՞ք, որ ուզում էք յանձնել ինձ 100 զին-
 ւոր վարելու պատասխանատուութիւնը պատերազմի դաշ-
 տում»: Հագիւ համաձայնեցաւ առաջին յիսնապետի օգ-
 նականի պաշտօնն ընդունիլ:

Յկաւ վերջապէս օգոստոս 7, ամէնուն օրերով ե-
 րազած մեծ օրը: Կրէտացիին առաջին շարքերուն մէջն
 էր, կրակի եւ վառօղի մէջ...

Իրիկունը, նահանջի ատեն, վերջիններէն էր ինքը,
 անմոռաց Կարօյի հետ, յաղթական բանակի թիկունքը
 պաշտպանելու. եւ հո՛ն ալ ինկաւ ինքը, Կարօյին հետ,
 քաջի մահով...

«Եթէ մեռնեմ, — ըսած էր կուէն քանի մը օր ա-
 ռաջ ընկերներու շրջանի մը մէջ, — եթէ մեռնեմ, ասա-
 ցէք այս մատանու տիրոջ (մատանի մը ունէր մատը),
 որ ես այն ճանապարհով եմ գնացել, որով պարտա-
 ւոր են գնալ մեր բոլոր հայ երիտասարդները»:

Մեռնողին այդ կտակը անապատի մէջ կորսուող ձայն
 մը չէ ժողովրդի հարազատ զաւակներուն համար:

Քա՛նի քա՛նիներ. օգոստոս 7-ի այն անմոռանալի
 առտուն, երգեցին Արաուլի Մայր-դրօշին, եւ ե-
 րա՛նի հեռու չ'լինէր այն օրն ալ, երբ այդ յաղթա-
 կան դրօշին տակ խմբւած տեսնէինք մեր «երիտասար-
 ղութեան» անարկու գնդերը...

Այդ օրը միայն պիտի լուծուի Կրէտացիներու մահ-
 ւան վրէժը...

Տ Ա Ր Ե Դ Ա Ր Չ Ը

Տարի մը առաջ էր:
 Խանասօրի հայ զօրախումբն իր յաղթական դրօշը
 կը տնկէր Արաուլի բարձունքներուն վրայ. իսկ հան-
 դիպակաց կետէ մը՝ ռուսքը Բարձրագոյն կօչւած ա-
 մէնէն անարգ Գուռը իր ծինիներուն վրայ օրհասա-
 կան կերպով կը սարսէր...

Տիրեց սարսափը...

Ահաւոր անակնկալ մըն էր ատ:

Ոճիրներու ոստանին մէջ հայ յեղափոխականը ան-
 դամ մըն ալ կուգար ցոյց տալ որ իր դժոխային ծը-
 րագրերուն եւ իր խիզախ յանդգնութեան առջև պատ-
 ւար չ'կայ եւ չ'պիտի կ'ընայ կ'անգնիլ, երբ
 ժամը հնչէ խառնակութիւնը ցանելու Երլըզլի խա-
 ւարին մէջ:

Անդին՝ Մայր-Հայրենիքը, ջարդերու վայրը, ակնա-
 տես կը լինէր առաջին կանոնաւոր հայ բա-
 նակի ճակատամարտին, թուով տասնապատիկ զօրեղ թըշ-
 նամիին դէմ:

Այդ օրն էր որ դիտապատ ինկած էին Խանասօրի
 վրայ վայրագ քիւրդերու ամէնէն վայրագը՝ Մարզիկ-
 ցիները:

Լուծւած էր վերջապէս Պետօներու, Աւետիսեաննե-
 րու, Մարտիկներու վրէժը:

Մարդասպանը, որ Շարաֆի ցեղը բաւ համարած էր
 որ եւ է հայ զօրախումբի մը հետքն ու փոշին ջնջելու,
 իմացաւ այդ օրը, որ յեղափոխական կազմակերպու-
 թիւնը քունի մէջ չ'էր, — ինչպէս ինքը հաւատացնել կ'ու-
 զէր Եւրօպային, — Եւ հայ յաջաւքը՝ «ըզինւոր» էր հիմա:

Ամէնէն աւելի նշանակիչ պարագան այն էր, որ
 այդ օրը Արաուլին լանջը բանակ զարնող զօրախումբը
 գրեթէ բացառապէս կը բաղկանար բուն ժողովրդային
 տարրերէ, հաւաքւած հայրենիքի չորս ծայրե-
 րէն, որոնց թիւը ո՛չ թէ ոգևորութիւնն էր պայմա-
 նաւորած, այլ զէնքի ու ազգամամթեր-
 քի քանակը:

Այդ օրն էր որ հայ զինւորը իր գերազանցութեան
 դափնին կ'առնէր: Ալ քիւրդին մենաշնորհը չ'էր կուե-
 լու հմտութիւնը եւ մահաւան անվահեր դիմագրաւումը:
 Եւ օձառի բշտիկի մը պէս օդը կը ցնդէր քիւրդին
 քաջութեան համբաւը, որ իբր մշձաւանջ մը նստած
 էր Մայր-Հայրենիքի կուրծքին վրայ...

Եւ ահա հայ ազգը, որ իր արիւնին մէջ լողացող հս-
 գեվաքի մը կ'ուզէին նմանցնել, գերագոյն հիացումի
 միահամուռ աղաղակ մը միայն ունեցաւ այդ մեռնող
 և յաղթանակող խանասօրցիներուն, և Բ. Գուռը խար-
 խլող քաջերուն համար:

Եւ իրաւ, լուսալիւր օրեր էին անոնք:

Մինչ կուսակցական ներքին պայքարներ ջլատել
 կըսպառնային արտասահմանի հայութեան ուժերը,
 մինչ եսամոլական գձուձ ու եղբայրագաւ հաշիւներ
 խեղդել կը ձգնէին մեր ազգային հոգիին ամէնէն վսեմ
 սլացքները: մինչ թզուկ և վատոգի բրնձներ իրենց
 աղտոտներու լւացքին պժգալի հոտերովը հայութեան
 օդը կ'ապականէին, — հզօր, անարատ հով մըն էր որ
 յանկարծ փչեց Արաուլի բարձունքէն, կորով և զովու-
 թիւն բերելու այդ հեղձուցիչ մթնոլորտին...

Ծանր քար մը գլորեցաւ հայութեան սրտին վրայէն.
 իր ամէնէն դժբախտ կարծած մէկ պահուն կը կատար-
 էր հայ յեղափոխութեան ցարդ կատարել կրցած մե-
 ծագոյն գործը:

Հասկցաւ ժողովուրդը, որ հրապարակը լեցնող սը-
 նամէջ պարծենկոտութենէ, տղայամիտ կանչ-ըռտուքնե-
 րէ, ստորնացուցիչ հայհոյանքներէ անդին, անդին աշ-
 խարհ մը կար գործի և ոչ խօսքի, ուր սրտի
 և խելքի տէր մարդիկ լռիկ մնչիկ, անյողողղ կ'աշխա-

տէին այն միակ ուղղութեամբ, որ պատմութիւնը կըր- նար արդարացնելը

Այդ գիտակցութիւնն էր որ սիրտ տւաւ ժողովրդին. ըմբռնեց, որ Խանասորը պսակուծն էր Ֆէդայական կը- ուիւններու, և ն ո ը շ ը ան մը սկիզբ կ'առնէր անկէ. . .

Բայց գտնւեցան մարդիկ, որոնք այդ մտխոյեղութիւնն ալ շատ գտան տառապող հայ ժողովրդին:

Հարաքի սպանութեան սխալ լուրը չարախնդու- թեամբ մատի փաթեց ըրին, ամբողջ Խանասորը հեր- քելու համար:

Հայ ազգին օտար թշնամիներուն հետ մէկերան ե- ղան, հայ զէնքերու յաղթանակը նսեմացնելու. 400-էն աւելի քիւրդ կոտորող հայ զօրախումբը, իրենց ըսելով, քանի մը վատեր էին միայն, որոնք գիշերանց կ'իներ ու մանուկներ մորթոտած էին:

Ռուսական գործակներ անւանեցին այն հայաստանցի քաջերը, որոնք մահուան դէմ գնացեր էին, վրէժն առ- նելու իրենց լիկած կ'իններուն, քանդած տուններուն և պղծած սրբարաններուն:

Իսլամական անւանեցին այն ձեռքը, որ Աղբակի աւե- ըիչները և Ս. Բարթողիմէոսի ջարդին հեղինակները կուգար պատժել:

Եւ ո՞վ սարսափ, հայհոյեցին, անարգեցին նահատակ- ներուն դիակները աւելի քստմնելի կերպով. քան քիւրդն ու թիւրքը ըրած էր երբեք:

Եւ այդ ընտղները յեղափոխական կը կոչւէին. . .

Հապա՛ հետևանքները. . . Ի՛նչ տիտեռի արցունքներ թափւեցան Խանասորի աղետալի (?) հեռւանքներուն վրայ:

Քիւրդերուն վրիժառութիւնը Խոյի մէջ՝ հակափաստ մը եղաւ ձեռքերնին. կ'երեւի քիւրդերէն շնորհակալու- թիւն կըսպասէր ջարդ ուտելուն համար: Մոռցան սակայն յիշատակել, որ այդ քաջ քիւրդերը չգնացին Սարլաստ, — ուր քաջած գիտէին հայ զօրախումբը, — այլ Խոյ, ուր վառ գիւղին մէջ իրենց կոտորածներուն 4/5-ը պարսիկներ էին:

Խանասորին վերագրել փորձեցին նաև պարսիկ պաշ- տօնեաններուն Սայմաստի մէջ վերջերս գործած հարս- տահարութիւնները, բայց որոնց պատճառը գարշելի ո- ճիր մըն էր, որուն կատարող ձեռքը մեր հակառա- կորդները իրենց շարքերուն մէջ պէտք էին փնտռել:

Այդ այլանդակութիւնները բան մը միայն կ'ապ- ցուցանէին՝ գործի մեծութիւնը և շարժած նախանձը:

Լուռ արհամարհանքը արդէն մեծ պատիւ մըն էր. իրողութիւնները պիտի չուշանային խօսելու:

Եւ ահա տարի մը չէ անցած, երբ երևան կուգան դէպքեր, որոնք նիւթ կը մատակարարեն խորհել ու- զող և կրցողներուն:

Խղթի քանի մը գիւղերու մէջ վերջերս կատարւած ահաբեկ խժոժութիւնները յեղափոխական փնտռելու պատրւակին տակաւելորդ փաստ մը կը բերեն ջախջա-

խելու «առանց արիւնի ազատութիւն» ճշողներուն ո- ղորմելի քարոզները:

Եւ ելե՛ր կը ճամարտակեն տակաւին քաղաքակըր- թական պայքարի մը մասին, ջարդերով մշտայոյզ այդ երկրին վրայ:

Կեղծիքը երկար չի տւեր սակայն. և ժողովրդին հասկցող մասը շատ շուտ կուհանայ այդ բոլոր բարբա- ըանքներուն բուն շարժառիթները, որոնք ցած կերպով մըրցող խանութպաններուն միայն կը վայլեն:

Ցանջած ժողովուրդը փոխանակ «բաւութեան նո- խաղներ» փնտռելու հոն, ուր պարտքի զինւորներ միայն կան, կը խոնարհէ այսօր իր գլուխը այդ հոյակապ մահե- ըուն առջև. անոնց գերեզմաններէն կըսպասէ փրկու- թեան աւետիքն ու հաւատալիքը, և ո՛չ այն ողջերէն, ո- ըրոնք արդէն իրենց կենդանութեանը գերեզմանի փոու- թիւնը և ժահրը կը կրեն իրենց մէջ:

Եւ ա՛լ ատենն էր. . .

Պարտքի նահատակներու, հերոսներու յըշատակն յարգելը ընկերական հարկ մը չէ միայն, որ սերունդ մը կը հատուցանէ այդ մարած կեանքերուն: Իրենց հո- գեվալքի ատեն ունէին արդէն անոնք իրենց հետա- պնդած գերագոյն հաճոյքը՝ կատարած պարտքի մը գիտակցութիւնը: Հետագայ սերունդներու ծափերն ու ներբողները, պերճախօսական «Հանգիստ ոսկերացդ» բան մը չպիտի պակսեցնեն այն ոչնչէն, որ կը պարու- ըէ անոնց աճիւնը. . .

Ժողովրդին տածած յարգանքը անցեալի մեծ դէմքե- ըուն, յարգանք մըն է անոնց դաւանած մեծ գաղա- փարներուն և ուխտ մը անոնց գծած ուղիէն չչեղելու: Այդ պաշտումն է որ կը բարձրացնէ ժողովուրդը երկ- րաքարչ կեանքէ մը և անոր քայլերը կ'ուղղէ:

Բարոյագէտները խորին ճմարտութիւն մը ըսած ե- ղան՝ երախտագիտութիւնը առաքինութիւններու կարգը դասելով: Ազգի մը երախտագիտութիւնը աւելի մեծ բան մըն է — գրաւականն է իր ապագային:

Ո՛չ մէկ ազգ անպատիժ կերպով չէ կրցած ուրանալ իր նահատակները, կամ մոռնալ իր լաւագոյն զաւակ- ներուն կտակները: Այդ մոռացումը ազգի մը դատա- պարտութեան դատաւճիւնն է. այլասեռութիւնը սպրդած է արդէն հոն և անկումը շուտ կը հասնի:

Հայ ազգին տանջող և մաքուր տարրերը, ինչպէս կըսպասէր, իրենց զգացումներուն բարձրութեանը վրայ ձնացին: Եւ այսօր երկիւղած մտամոխրութիւնով մը կը յիշեն Խանասորի քաջերը, որոնց ոսկորները անթաղ կը հանգչին Արաուլի խոխոճներուն և փապարներուն մէջ ցիրուցան. . .

Տարի մը միայն անցաւ. . .

Եւ երբ աչքերնուս առջև կը բերենք այս մէկ տար- ւան մէջ «ազատութեան» անունով մրտուած թղթի այնքան կոյտերը, հեղեղած մաղձոտ թանաքի ծովը, երբ ճիգ մը կ'ընենք յիշելու անվերջ շարք մը սին

բ ա ո ե ռ ը, բ ա ո ե ռ ու բ ա ո ե ռ — չենք կրնար կարօտով չմտաբերել տարի մը առաջևան կատարած գ ո Ր Ե Ե Ր Ը:

Քանի սփոփիչ է հիմա պատկերացնել հայ զորախմբին ճակատամարտը արիւնհարուցեղին հետ, վերարտադրել ռուսներուն և հրացաններուն թնդիւնը, տեսնել հուժկու, արևակէզ դէմքերը հայ քաջներուն, զգալ անոնց սրտին տրոփումները, լսել անոնց հետ հայ ռազմափողին էլէկտրացուցիչ ձայնը հայ լեռներուն մէջ, ահեղագոչ ռուսներով ողուները անոնց հետ հայ դրօշին ծածանումը պարտուած թշնամիին ճամբարի վրայ... և ապա իբր յաղթական կանգնիլ Երլազին առջև, իրաւունք մը պահանջելու, ո՛չ թէ արիւնտա ձեռքեր լիզել ողորմութիւն խնդրելու վատի քծնանքով...

Չէ, հերօսական օր մըն էր այդ օրը և փառաւոր է ջերէն մէկը մեր նորագոյն պատմութեան...

Խանասօրի կռիւը յաւիտենական յուշարձանը կը մնայ այն ահեղ կորովին, որ ստրկութեան դարեր ան զօր եղած են սպառելու հայ ցեղին մէջ. յուշարձանը մեծ գաղափարի և բարձր զգացումի համար զոհելու այն վսեմ ընդունակութեան, որ յատկանիշն է ցեղի մը կենսունակութեանը:

Հայ ազգը իր Ռեֆին գիտակցութիւնն ստացաւ այդ օրը, զգալ տաւ օտարին, — գիտակցութիւն մը որ վերջնապէս մասնանիշ ըրաւ այն ճամբան, ուրիչ պիտի գայ Մ Ե Ե Օ Ր Ը...

Այդ ճամբուն վրայ կը սաւառնի այսօր Խանասօրի Մայր-դրօշը, այսուհետև նւիրական մեղ համար...

Փանք անոր հպարտ ծալքերուն տակ կուող մեռնող և ապրող քաջներուն:

Փանք հայ ժողովրդին կորովի, ազնիւ և խելացի տարերուն:

Ն Ա Մ Ա Կ Կ. Դ Ր Օ Շ Ա Կ

1 սեպտ. 98

Հակառակ ամէն տեսակ կէս հերքումներու եւ մեղմումներու օրւան կարեւոր խնդիրը կը շարունակէ մնայ Սլաթի կոտորածը: Մանրամասնութիւններ կը պակսին թէև, բայց վաւերական աղբիւրներէ հասած տեղեկութիւնները բաւական բան կը պարզեն:

Բաղէչի կուսակալ — հիմա արդէն սատկած — Էօմէր պէյ վաշտ մը համրիչէ ջիւրդ հեծելազօր կը խրկէ Սլաթի գիւղերը խուզարկութիւններ կատարելու եւ ձերբակալել տալու համար Սերոբ անուն յեղափոխականը իր աւելի քան 40 ընկերներուն հետ: Քիւրդերուն carte blanche տրած էր. եւ անոնք «խզի մտօք» կատարած են իրենց յանձնուած պաշտօնը: Քստմնեցուցիչ մանրամասնութիւնները կրկնել աւելորդ կը համարինք. ամէն մարդ գիտէ թէ ինչ տեսակ գազան է վայրենի քիւրդը, համրիչի եղած, երբ մասնաւոր հրաման ունի հայ յեղափոխական որոնելու հայ գիւղերուն մէջ. նորութիւնն ան է, որ աւելի քան 60 գիւղացիներու ամորձիքները գալարեր են. շատերը ցաւին չբիմանալով մեռած են. ողջ մնացողները ներքի-

նութեան դատաւարուած: Զոհերուն թիւը ամէնէն «չափաւոր» հաշուով 100-էն պակաս չէ: Կը պատմեն թէ Դատւան գիւղին բնակիչները դէնքով դիմադրած են այդ խուզարկողներուն եւ քանի մը հողի սպաննած, իրենցմէ չորսը ինկած է: Դատւանից ոմիր գործած համարուեցան այդ վայրենիներուն դիմադրելուն համար, եւ իրենցմէ 100 հողի արդէն թիւրքական բանտերու հեշտանքը վայելելու հրաւիրուած են:

Պատրիարքարանը իրազեկ է անցած դարձածին, բայց կը յամարի դեռ իբր «մեկուսի իրողութիւն մը» նկատելու այս ամէնը, թէև կատարող հարստահարութիւններու մասին իր ստացած նորանոր տեղեկութիւնները հակառակ համոզում մը կազմել տալու էին իրեն:

Չենք ուզեր ուրանալ իր ըրած քանի մը դիմումները: Իրաւ է որ յաջողեցաւ Դատւանի հարիւր բանտարկեալները ազատել տալ: Հաւաստիք տրուեցան իրեն որ այդ չարագործ վաշտը պիտի հեռացի Բաղէչէն — անուշա ուրիչ գիւղեր ալ չգրկելու համար անոնց այցէն — եւ թէ կոտորածին պարագլուխները Պօլիս պիտի բերին, եւ արդէն ճամբայ ելած են, դատուելու համար:

Այդ հաւաստիքներուն ստուգութիւնը չենք ուզեր խմբել, առ չէ խնդիրը. վայրկեանը հասած է ապացուցանելու թէ որքան հաստատուն հիմերու վրայ դրած է Օրմանեանի «հաշտութեան քաղաքականութիւնը»: Օրմանեանի պաշտօնական տեսութեամբ Համրդը չքմեղ էր («հայկական շարժում») մէջ, իսկ յանցապարտ էին միայն հայ «քոմիթանները» եւ անարժան պաշտօնեաները որոնք չէին կրցած խուժանը զսպել: Բարի:

Հիմա որ երկիրը («խաղաղ») է, եւ վալիները բացօրոյ հրաման ստացած են օրէնքի (°) պաշտպանութիւնը չլքանալ հայերուն, հիմա որ պատրիարքը («բարեխնամ») կատարութեան կատարել վստահութիւնը կը գրաւէ — հիմա, կ'ըսենք, թ ի Լ Ր Ի մ ա ջ ու թ ի Լ ն մը պէտք է համարել Սլաթի դէպքերը:

Համրդը կը խնդայ մեր քթին երբ ալ ձեռքով կոտորածները կը շարունակէ, իսկ ձախով Փրկիչին ապուշներն ու անկարները կը խնամէ:

Պատրիարքը հասկնալու է որ այ հասած է վայրկեանը («խամխումներուն») վերջ դնելու: Կամ խ ս տ ի Լ պիտի պատժին Սլաթի կոտորածին հեղինակները եւ վնասող գիւղացիք հատուցում ստանան, — եւ կամ պատրիարքին կը մնայ զեկը դարձնել քանի... ու չէ:

Թ Ի Ի Ր Գ Ի Ո Յ Ե Ո Ի Ր Զ Ը

Լրդէն ստըը մութխաւար...

Հայր Եարմթանի տնօրինութեան տակ հրատարակող «Արեւելեան դպրոցներու Գործը» ամուն նրկամատակըթին մէջ հայ-կաթօւնի պատրիարք Ազարեանի մէկ տեղեկագրեր կայ կոտորածներու հետեւանցով կաթօւնիներու արօպաւնողի, ամոնց հեւիսել զործուէութեան եւ հայերու հաւատաւորութեան մասին. իսկ իբր առուապետ, դէսուղէն կը ցըցնէ, օրնած շուրի պէս, կծու աննարկութիւններ, քննադատական ձեւի տակ անշար խճճումներ եւ խածխոմանք հայոց դպրոցներու, հերետիկոս եկեղեցիին ու ընկերային կազմակերպութեան մասին: Տեղեկագրը մաքիւմէական ու մէջին դարու դպրոցական վարդապետութեան մէթօտով գրած է: Ազարեան իբր doc tor subtilis շատ քարալները ցացած է. հաւկիթին մէջ մազ միտոնելու աստիճան: Կարդացողը կը կարծէ թէ սուրբուր ապաւստուաներու վրայէ կը քալէ, որոնք մարդուն ոտքերը կը ծակծկեն ու ... սիրտը կը սկըզն: Այդ ամբողջ բոճբոճ գրութեան վրայ Ստեփանոս-Պետրոս-Ազարեանի տոճան զգացումները կը սաւառնին, ինչպէս Աստուծոյ զոհին որ շուրիերուն վրայ կը շըլէ...

Տեղեկագրին էութիւնը սա է... «Առիթ է... զմամ հասցուցէք որ հայերը կու տանք...» ցնծալով կը ցնծայ Ազարեանը որուն մէջը-անցած ուղեւը, ժպիր ծառթ մը (ձեթ) կը նետէ:

դէմ... եւ հայերու ազատութի միակ ծար-ծամբան հոսմադաւան
ըլլալուն մէջ կը գտնէ:

Դեռ մըբամ ուակայ է եղեր սա Ազարեանը:
Ատոր համար է որ ցախօրուք գերապայծառը խիտ բո-
լոր մը տեր է սուլթանին, թէ ինքն է «վասն ամնամեծ փա-
ռացն Աստուծոյ կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ»... հետեւապէս մարդ
վրայ երթալու չէ: Պ. Ազարեանը եթէ «հանդէպ» չէ ունեցած,
գոնէ «սատկած է»՝ գտած ըլլալու խիտայեղութիւնը ունի:
Սուլթանը թէյֆ զգացեր է որ եր պնդան խոնարհ ծառայու-
նու երամակին մէջ զոյգ մըն ալ հոգեւոր փուշտիականներ ու-
նի՝ Ազարեան եւ Բարթողիմէոս:

Ազարեանի տեղեկագիրը vomito negro-ի (սեւ փսխումը)
հոտածութիւնը ունի: Այդ գաղտասեր «Բարձրեց պատկար»
հոգուն տունը շերտներու շատ քաներ ըլլալու են փոշուած,
մզլուած, մոռցած ծիւղութիւններ, որոնք ցարդ մարդու մէջ
կըլկու ստաւը ունէին, հիմա առիթ են ձեռք ձգեր... Եթէ
օր մը օրանց առեւծի թաթ մը հատէսա չժմէ՝ անոր զազա-
թին վրայ, տեղը տիտիկ չպիտի ընէ այդ մեռելի մեծ ծառը:
Անցնինք:

* * *

Հայերը վայրենի տէրութենէ մը խոլիտուելէ, ամէն հալս-
ծանցներու եւ անգթութեան ղեկավարուելէ հոն, այժմ քարոյ-
ակն կառուարի հալածանք մը սկսած են իրեն դէմ: Հայր Եար-
միմանի քարութեան վրայ աւելի պիտի հիանայինք եթէ մար-
դասիրութեան անարատ բարձունքին վրայ մտալ:

Եթէ Հայր Եարմիմանի հրազը Փրանսան սիրցնել է օտար-
ներուն, մենք մեր գոտ ազգային ոգով աւելի սիրած ենք
գան, մեր մայրենի հողէն ու լեզուէն հոնք, քան լատին «հո-
գեւոր մարգարէներով» մնած սիրունը, անոր Պանթէօնին նայ-
ելով եւ չէ թէ Ղատիկանին: Փրանսան մտքի ու սրտի ինչ-
պով միայն հար է սիրել:

Աւելի հաճելի պիտի ըլլար մեզի վարդաբաններով իւլէ-
ման երու տեղ, ինչպէս պիտի ըսէին վօլթէրակամները, Փը-
րանսայի գիտութիւնը մարմնացնող երիտասարդներ զային
հայրութեան մէջ աւետարանելու: Փրանսայի դրօշը որ ծաւ-
րեղուն մէջէն այնքան վիհ ինչպէս շար կուտայ, աւելի
սրտի մօտիկ է. շահածեցէ գան, օր մը փնտոնն թերեւ:

Գերմանացիք Արեւելքի մէջ իրենց հետ կը տանին ինչ որ
գիտութիւնը այժմութիւնը ունի. դէն ձգելով դաւանանքի շք-
չասպառ քրտինքնափումը: Փրանսան դօմին ի կէտն էր թա-
կինց Ասիոյ մեծ, Գերմանիա գիտուններ. քնութեան դէմ պայ-
քարողներ: Լատին հոգեւորները բանգործ չունին, հաւատարմու-
թեան հետեւ են. հայ ժողովուրդը քարոյապէս եւ ազգայնա-
պէս խոցել, մեղսել, մարդասիրութեան սահմանին վրայ, «հա-
ռաւանաց կամուրջ» մը արելով:

Ազատցնելուն մէջը: Ղանի Քրանսական հիւպատոսը վար-
դապետ մընէ: որ եր ազգեցութիւնով եւ դրամի ուժով հայե-
րը լատինացնելու ա ս տ ա ծ ա հ ա ժ ոյ ծիւղ կը թափէ. եւ
յաշնողներ է — չէնէ սպրուտ չի տար — շատ մը հայեր թաթնե,
աղօթատողի մը քանալ անոնց եւ Լատին լեզուով ժամասա-
ցութիւն ընել: Ըստ Գամբէթայի «հակակրօնութիւնը արտա-
ծելի կարգանք չէ»... Իսկ Փրանսայի համար «կղերութիւնը
անա թշնամին» կը զոչել: ինչոն այդ թշնամին մենք ալ
չզգուշանանք:

Այն պահուն երբ մենք պէտք ունինք վեհամեծ, սիտիող
եւ մեր անհուն անձեւիտութեանց մէջ քաշալեր ծայներու, ազ-
գերու ազատութեան ախոյեան Փրանսայի «Աստուծոյ պաշտօն-
կանները» Եայլօքն պէս հայրութեան վրայէն մտ շերտեր ծան-
կտելու հետամուտ են: Զի՞ յիշենք ունիթօնները, որոնք Կիլիկիոյ
որդերը եղան:

Պատմութեան վերլուծութեան են ասոնք:

* * *

Հասարակ ստ սուտիւալ բողոքականները երանելի մարդեր,
«Տիրոջը այգիին» մէջ անընդհատ հոգի կը քակեն՝ լեռ քակածի
պէս. եւ «իմ տունս է երկինք»՝ ըսելով աշխարհքին սեւ օրե-
րը կ'անցնեն: Բարեպաշտ եանքիները God is love կը սորվե-
ցնեն հայ լածերուն, բայց չեն սպացուցաներ որ «մարդ ալ
սէր է»:

Անոնց աշխարհքին համար սուտուրը պատուելներ մեռելի
պէս կը տան, բայց սողնակաւորն համար... չէ՞ որ

«Այս աշխարհս չի կրնար երջանկութիւն մօզ տալ»:
Տեսուր չէ՞, սարգելու սէրը, եւ մարդկային հոգիին ազատ ծաղ-
կումը չվայելած, աչքաց հոգեզմայլութեանով աշխարհի քանե-
րու արհամարհանքը ունենալ, որ քնալ լալ ուղեցոյց մը չէ
«Յորդանման գետին անդին... երկնից փայլուն դաշտերը» փո-
խադրելու համար մեզ:

Բողոքական երիտասարդութիւնը երբեմ սիրտ ունէր երգելու.
«Մեր էր որ մէկը զիս տանէր այս խոր ձորէն»:

Դիւր չիարք աշխարհի ցաւուցեցերուն, յառաջընթացեան
խուճապին եւ ետհող ուժերու մեղնե ժամավաճառ ըլլալու:
Զգայուն ոչ թէ անկար հոգիներու պէտք ունինք:

Ս. Գրքին ցամաք գետերուն մէջ փնտոնել առաջ մեր հո-
գու երանութեան դեղն ու դարմանք, մեր արեւններուն մէջ
«պարտնք ինչին յիշատակներ» ինչպէս քանաստեղծը «իստի-
չող աւեաց» մէջ:

Հայրենիքի «մրցեալ գառուած» երիտասարդութիւնը թող
յօրինէ վե՛մ հոսանազը, եւ Ելմիածնի հովիտը կամ ամենա-
կու ու խօսիս աստուածաբաններուն, ու Պօլսի ս դա-փ ա շ ա
վեղարաւորներուն, ամենողկ պատուելիներուն, ու հոսմադաւան
ծիւղիթ վարդապետներուն քրածոյ գունկերուն վրայէն ձեռք
ձեռքի՝ ձայնը ձգած թող երգէ:

«Տնւր ինձ քու ձեռքը, կողայր,
Եղբայր եղբ մոր...»

ՆԻԿՈԼԱ Բ-Ի ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ

Արտառոց անակնկալ մը եղաւ Կիլոյա Բ-ի 24 օգոս-
տոս շրջաբերականը:

Պօրէգօսուցելի հիւանդ աշակերտը, մարդասէրի դի-
մակը դրած, ընկերվարականի փաստերով պինւած, պե-
տութիւնները գեսպանաժողովի մը կը հրաւիրէ: «ամէնէն
ազրու միջոցները գտնելու, բոլոր ժողովուրդներուն ա-
պահովելու համար իրական եւ տեւուն խաղաղութեան
մը բարիքները եւ ամէնէն առաջ վերջ մը դնելու ար-
դի սպառազինուաներու աճեցուն զարգացմանը»:

Զափազանց սպառազինուաներով միջազգային խաղա-
ղութիւնը պահպանելու համար եղած «ընթացքը, կ'ըսէ,
չկրցան տակաւին յանգիլ բաղձալի խաղաղացման բա-
րերար հետեւանքներուն: Հարկերու բեռը, յարաձուռն
ընթացքով մը, հանրային բարօրութեանը կը վնասեն
իր իսկ աղբիւրին մէջ: Ժողովուրդներու խնայական եւ
Ֆիզիքական ուժերը, աշխատանքն ու դրամագրուելը,
մեծ մասով խոտորած են իրենց բնական կիրառութե-
նէն եւ անբեղուն կերպով կը սպառին: Հարիւրաւոր միլ-
իօններ կը գործածուին ձեռք բերելու աւերիչ ահռելի
խորտակներ (engin), որոնք թէ՛ն այսօր գիտութեան
վերջին խօսքը կը համարուին, վաղը վիճակած են կոր-
սնցնելու իրենց արժէքը, նոյն շրջանին մէջ նոր գիւտի
մը հետեւանքով: Ազգային քիւլթիւրը, տնտեսական ա-
ռաջադիմութիւնը եւ հարստութիւններու արտադրու-
թիւնը ջլատուած են կամ թիւրուած իրենց զարգացման
մէջ: Ուստի քանի ամէն մէկ պետութեան սպառազինու-
մը կ'աճի, այնքան աւելի ու աւելի նւազ կը յարմա-
րին այն նպատակին, որը կառավարութիւնները առա-
ջադրած էին իրենց»:

«Տնտեսական տագնապները, որը մեծ մասով կը
պարտինք չափազանց սպառազինուանի ռէժիմին եւ այն
յարատե վախին, որ կը գտնուի պատերազմական կահ-
եարի (materiel) այս կուտակումին մէջ, մեր օրերու
զինեալ խաղաղութիւնը կը փոխակերպեն ջախջա-
խիչ բեռի մը, որը ժողովուրդները հետզհետէ աւելի
կը նեղին կրելու: Ակնբրե է որ եթէ այս կացու-
թիւնը երկարի, ճակատագրապէս պիտի տանի այն յե-
ղաշջումին իսկ (cataclysm), որը կը բաղձան հեռա-
ցնել եւ որուն սոսկումը կանխաւ սարսուռ կուտայ
ամէն խորհող մարդու: Վերջ մը դնել այս անգուլ
սպառազինումին եւ միջոցներ փնտոնել ամբողջ աշխար-
հին սպառնացող աղէտներուն առջէն առնելու, ահա

այն գերագոյն պարտականութիւնը որ կը ծանրանայ այսօր բոլոր Պետութիւններուն վրայ:

«Այս դեպքանախօսողը Աստուծով բարեբաստիկ գուշակութիւն մը պիտի լինի առաջիկայ դարուն համար: Հզօր խուրձի մը մէջ պիտի միացնէ բոլոր Պետութիւններուն ջանքերը, որոնք անկեղծօրէն հետամուտ են յաղթանակել տալու տիեզերական խաղաղութեան մեծ ըմբռնումը խառնակիչ և պառակտիչ տարրերուն վրայ»:

«Նոյն ատեն պիտի ամրապնդէ անոնց միակամութիւնը համերաշխ սրբագործումով մը, արգարութեան և իրաւունքի սկզբունքներուն, որոնց վրայ կը հանգչին Պետութիւններուն ապահովութիւնը ու ժողովուրդներու բարեկեցութիւնը»:

Աշխարհ ապշած մնաց այդ յայտարարութեան հանդէպ:

Ուրիշ ուր ձիթենիի այդ ճիւղը այն ձեռքին մէջ, ուր ցարդ «քնուար» տեսնել սովոր էինք:

Բախտի անըմբռնելի հակասութիւնով մը՝ այն պահուն, երբ Նիկոլա Բ. հանդիսաւոր կերպով կը նըշաւակէր պատերազմի գոյութեան իրաւունքը, — ճիշդ նոյն պահուն, իր արիւնակից ուսուցիչներուն ամենէն մաքուր և աշխատասէր տարրերէն մաս մը դուրս բերելու, շարաչար հալածած, ունեցածնէն կապուած, անօթի, իրենց հայրենիքէն կը փախչէին՝ Վիպրօսի երկնքին տակ ասպնջականութիւն փնտռելու, անոր համար որ կը դաւանէին թէ զինուորութիւնը մեղք է, քանի որ իր մերձաւորին արիւնը թափել կը սօրվեցնէ:

Բայց միթէ կարելի է զբաղել այդ սնտփքներով, երբ առիթը կը ներկայանայ խունկ ծխելու աշխարհի հզօրի մը առջև: Թերթերու էջերը ողողեցան յիմարութեան հասնելու չափ միամիտ ներբողներով և գարշաւք ազդելու աստիճան քսու շողաքորթութիւններով: Նիկոլա Բ. թերևս ինքն ալ զարմացած է որ այդքան դիւրին է եղեր արծանանալ «մարդկութեան բարերար» կամ «մեծ» մակդիրներուն:

Հանդարտ, լուրջ և սկէպտիկ վերաբերում մը քիչ տեսնեցաւ եւրօպական մամուլին մեծամասնութեան մէջ: Քիչերը միայն այդ խոշոր բառերուն տակ — որ իրենց մէ առնած իրենց կը ծախէր — քիչերը փորձեցին ցարին փորցաւը կռահել:

Անգլիական օրագրողները — որոնց երկար փորձառութիւն մը սորվեցուցած է խօսքէն առաջ դիմացինին գրպանը տնողել — առաջին օրէն դիտել տւին թէ ցարը խաղաղութիւն կ'ուզէ, որովհետև դրամի պէտք ունի թէ նոր նւաճած երկիրները բարեկարգելու և մանաւանդ սիբէրական երկաթուղիին շինութիւնը — որ անկշտում «պանամա» մը դարձեր է ուս «չինօվնիկներու» ձեռքը — օր առաջ գլուխ հանելու համար:

Գործին բուն հետքին վրայ էին ծածկուող վերջը տիմարութիւն պիտի լինէր հաւատալ թէ դիւանագիտութիւնն իր թելադրումները կ'որոնէ իմաստասիրական հայեցողութեան մէջ, — մինչդեռ շատ առաջ արդէն ըսած էր թէ քաղաքագէտին բառերը իր մտքերն սքողելու կը ծառայեն լոկ:

Ռուսիոյ արտաքին և ներքին կացութեան քիչ-շատ ծանօթութիւն մը պիտի բաւէր գտնելու բանալին Մուրաւևի ներքողած ցարի «մեծանձն և մարդահոգ խորհուրդներուն» այդ յանկարծական պտուկութիւնը:

Ծարիզը շատ ներքին խոցեր ունի խաղաղութեան բաղձալու համար:

Այնողը նահանգներ, — որոնցմէ ումնք եւրօպական պետութեան մը չափ ծաւալ ունին, — կը մրկին ու կը չորնան սովէն, ճգնաժամ հարկերու ծանրութեան տակ, շնչահեղձ այն ճիրաններուն մէջ, որ ուս կղերականութիւն և ուս կեցրօնացում կ'ըսուի:

Սովին ու համաճարակը կը տաննորդեն ժողովուրդը, թշուառութիւնը կը տիրէ համատարած և գիւղերը կ'ամայանան...

Եւ այսօր աւելի քան 75 միլիօն ուս ժողովուրդը չի ներկայացնէր այն կուռ և միատարր ամբողջ, որ սորված էր իբր չորրորդութիւն մը պաշտելու ճերմակ ցարը, ճերմակ քրէմլինի պարիսպներուն ետև: Այդ կոյր և անգիտակից հաւատարմութիւնը, որը չարաչար գործածեցին ցարերը, հետզհետէ հին բարի ժամանակներու առասպել մը կը դառնայ:

Թշուառութիւնը բացաւ ժողովուրդին աչքը և գիտութիւնը կամաց-կամաց սկսած է լուսաւորել այն խոր վերայը, ուր դարերով կաշկանդուած կը պահէին զինքը խաչի և գայիսօնի ահով:

Եւ խմորումը սկսած է արդէն... Ծարակոյսի հատեր ինկած են ուս ժողովուրդին հոգին, տարակոյսի՝ որ մանանեխի հատերէն աւելի շուտ կ'աճին, մանաւանդ այդ կոյս հոգիներուն մէջ:

Ազանդները կը շատնան ու կը ծաւալին օրէ օր, ոչ նոր Աշխարհի աղանդներուն պէս — որոնք շապիկ փոխելու կը նմանին — այլ ջերմ, կոյր հաւատքի յափշտակութիւնը, որ իր արմատներն ունի կեանքի դառնութեան մէջ, յափշտակութիւն մը որ մարտիրոսներ կը ստեղծէ:

Պօքեղօսուցեալի այդ մարմնացեալ Բէհէզզէբուղին բոլոր դրակօնեան հալածանքները շտուկիստներուն, դուխօթօրներուն և այլն դէմ, պետական եկեղեցին ապավարկելու միայն ծառայեցին:

Միւս կողմէն նոր շարժում մը, ընկերվարութիւնը, օրէ օր կը գրաւէ բանւոր դասակարգը և ուս կառավարութեան բոլոր բացառիկ օրէնքները անկարող կը գտնուին գործադուլները խեղդելու կամ ընկերվարութեան յառաջնադարը խափանելու:

Եւ մինչ մէկ կողմէն կը խախտին կրօնի և աւանդութեան այն սիւները, որոնց կռթնած է Ռուսիոյ ժողովուրդը գահը, անդին կայսրութեան հետեւած օտարակուլ քաղաքականութիւնը ոչ ուս տարրերուն նըկատմամբ աւելի և աւելի կը սպառնայ թուրքացնելու համերաշխութեան այն զգացումը, ուրիշ երկու-կողմերը նպաստաւորիլ միայն կրնային:

Հետաքրքիր էր իմանալ թէ երբ ուս կառավարութիւնը ապրիս կ'ըսէ Համիդին հայերը ջարդելուն համար, երբ իր հաւատակից Արէտէն կը ուժակոծէ և յոյները կը ջախջախէ, երբ Փինլանդական հին, ուխտով և դաշինքներով հաստատուած, առանձնաշնորհները կ'ուզէ բռնաբարել, երբ լէհերու դէմ կը շարունակէ հալածանքը, երբ հրեաները «պարիս»-ի պէս մէկ կէտէն միւս կէտը կը վաճակէ, երբ փակել կուտայ Վովլասի հայոց դպրոցները և հայ ժողովուրդի դրամով գնւած շէնքերը կ'իրաքնէ — հետաքրքիր է կ'ըսենք, թէ ինչպէս Նիկոլա Բ. կը հաշտեցնէ այս ամէնը «արդարութեան և իրաւունքի սկզբունքներուն» հետ, որուն մու-

նծ տիրը կը փորձէ լինել Ի՞՞ Դարու սեմին:

Հատ սրամիա կերպով դիտել տւած էր զբիցերական թերթ մը, թէ գինամափութիւնը դուրսը առաջարկելու տեղ, ներսէն սկսելու է:

Գալով Ռուսիոյ արտաքին կացութեան, ուր վերջին տարիներս իր դիւանագիտութիւնը քանի մը վարդեր քաղելով շփացեր էր սողու մը պէս, փուշերը ծակծակել կը սկսին իր ձեռքերը:

Քաղաքական Տօրիգօնին վրայ կը բարձրանայ զինուորական մեծ պետութիւն մը՝ Միացեալ Նահանգները, որ տակաւին իր ծնունդին մէջ, վերջնապէս սրբեց ընդ-վզի արատ մը մարդկային պատմութեան էջերէն, խորտակելով վերջին ուժերը՝ Նորին Կաթօլիկ Ջեհափառութեան, որ յենած էր օրթօօրսութենէ շատ աւելի հըզօր կազմակերպութեան մը՝ պապականութեան, և որուն հրամաններուն երբեմն կ'ունկնդրէր ամբողջ աշխարհը:

Սպառնալից ուժ մըն է ատ, որ կ'աւելնայ ոչ միայն Ծայրագոյն Արևելքի գործերուն նժարը խողցնելու այլ թերևս պատկառելի քէ մը բերելու նաև եւրօպական խնդիրներու հաշտարարութեան մէջ:

Անգլիական առիւժը — որուն «մեծաշուք մեկուսացման» հանդէպ չափէն դուրս արհամարհական դիրք մը բռնել սկսած էր ռուսական արջը — սկսած է արդէն իր կողմը ձեռնել. համբերութիւնն սպառած լինելու նշաններ են ատոնք. և Ռուսիան հարկադրեցաւ անգլիական դաշնակցութեան շրջանակը՝ ճանչնալու համակերպիլ Երկնային Կայսրութեան մէջ: Փոթորիկն անցած է ատով. Գօշնի անհարկու ծրագիրը տենդային արագութեամբ կ'իրագործուի ու կը բազմապատկէ բրիտանական ռազմանաւերուն թիւը:

Հօրիգօնին վրայ կայ մութ կէտ մըն ալ, որ այսօր կամ վաղը կրնայ փոթորկաբեր ամպի մը փոխել. անգլի-սաքսօն ցեղերու դաշնակցութիւնն է ատ, որուն իրականացումը վերջակէտը պիտի գնէ ռուս քաղաքականութեան աժան դափնիններուն:

Ռուսիան կըզգայ որ ապագային անհեղ կռիւններուն մէջ — Արևելքի թէ Ծայրագոյն Արևելքի խնդիրներուն առթիւ — նաևատորմիդին վիճակած է գլխաւոր, եթէ ոչ վճռական դերը, պատերազմին բախտը որոշելու:

Իր ախոյեանները ոչ միայն ունին իրենինէն անհամեմատ հզօր նաևատորմիդներ, այլև ունին անսպառ դրամական միջոցներ կրկնապատկելու և եռապատկելու ունեցածնին. մինչդեռ իր՝ Ռուսիոյ ելեմտական միջոցները հազիւ կը բաւեն իր ցամաքային ուժերը պատկառելի բարձրութեան մը վրայ պահելու, և ան ալ իր լայնածաւալ նրկրին ամէնէն անհրաժեշտ ծախքերէն զեղջելով և երկիրը հարկերու ջախջախիչ բեռի մը տակ ուժասպառ ընելով...

Երբ Նիկօլա Բ. պահ մը կը համեմատէ այդ սոված, պառակտած, աղքատ Ռուսիան՝ իր հարուստ, զօրաւոր և կազմուկուր թշնամիներուն հետ — որոնք եթէ ոչ այսօր թերևս վաղը հարկադրին զինքը իր վերմակին համեմատ ոտքերն երկնցնելու — ակամայ կը յիշէ Նիկօլա Բ. թէ Հուսմ ալ ունեցաւ իր վերջին օրերը...

Այդ յեղաշրջումն է որ սարսափ կուտայ Նիկօլա Բ-ին. իր այդ «մեծ անձն» յայտարարութիւնը կը յիշեցնէ մեզ այն շտեմ թողթ խաղցողը, որ բան մը շահին պէս կծկել կ'ուզէ իսկոյն, վախնալով որ շահձը ձեռքէն խլեն:

Իսկ երբ ցարը կը խօսի տիեզերական խաղաղութեան մեծ ըմբռնումը խառնակիչ և պառակտիչ տարրերուն վրայ յաղթանակել տալու մասին, ակամայ կը մտաբերենք 1815-ի Սրբազան Նիգակակցութիւնը, երբ Ռուսիա, Պրուսիա և Աւստրիա մէկ եղան ֆրանսական յեղափոխութեան սերմերը բնաջինջ ընելու...

Նիկօլա Բ. կը խորհի թերևս նոյն տեսակի նիգակակցութեան մը կարագետը լինել, թու՛մք մը կանգնելու համար ազատական խնչ մեծ հոսանքին, որ Ռուսիոյ ներքին կարգերը տաքալել կը սպառնայ:

Եթէ ճշմարտութեան գէթ մօտ համարինք այս վերջին ենթադրութիւնը, այն ատեն գլուխ ցաւցնել պէտք է, մեկնելու համար թէ Ինչ հասկցնել կ'ուզէ ցարը, երբ «արդարութեան ու իրաւունքի համերաշխ սրբագործման մէջ» միացած կ'ուզէ տեսնել բոլոր տերութիւնները:

Ն Ի Ի Ր Ա Տ Ի Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՍԱՆՈՅ 2ՈՐԻ ԿՈՄԻՏԷՆ ՍՏԱԿԱԾ Է.

Սուսիք զիւղէն 150 դարնկան, Սուսիք զիւղէն 248, Սուս զիւղէն 100, նոյն զիւղի Գայլի եղօրմէն 300, Բլուր զիւղի Ա-նիւծի տղայէն 200, Նուսու 40, Հարօ 20, Զրծէ, Սուրէն, Տի-կնի իւղաքեր, Տիկնի Լուսաքեր, Միսակ, Սոսին, Սարնատ, Սի-րակ 10-ական, Հարսույր 7 ու կէս, Բարկէն, Արքունի, Լիժ, Խոփ, Գրիչ, Կուռ, Պրիմու, Հոշա, Մուննտիկ, Փամի, Գայլ 5-ական, Դգիթ 4: Գումար 1,204 ու կէս դարնկան:

ՆԱԽԱՅԱՆԳՍԻ ԿՈՄԻՏԷՆ

Շառաւիղ խ. 3 ուրբի 50 կօպէկ, Զորթան 1 ուրբի:
Կարմիր քաղաքէն՝ Վահան 75 ուրբի, Աշխէն 100, Բէմէն-է 5, Մաւիտունի 25, Պարիշիկ 100, Կարօ 5, Գահրիման 15, Կարսպետ 30, Պորսիկ 25: Գումար 380 ուրբի:
N° 5-ի Կարմիր քաղաքի ցուցակին շարունակութիւնը. Ա-գաւտութիւն 1,000 ուրբի, Արմինակ 100, Գետ 40, Տէր Ամնա-կաւ 10: Գումար 1,150 ուրբի:
Կոյս քաղաքէն՝ Վարպետ 30 ուրբի, Նայիմ 18 ու կէս, Արարատ 12, Արաք 10 ու կէս, Ծաղիկ 8, Շարսման 8, Ար-դարասէր 6, Ապտիկ, Արաշատ, Սիրուն 5-ական, Արազած 4, Աւետի 3, Գոնչ 3, Արսէն, Արշակ, Վաղարշակ, Ազար, Սը-նաթ, Ախուրեան, Խաղող 2-ական, Կարմիր Վաթ, Հովիւ, Ա-րամայիս, Խնամսթ մն, Այայտ, Սեւ-Յուր մէյսէկ: Գումար 160 ուրբի:

ԲԱԿԱՆՆԱՆ Կ. ԿՈՄԻՏԷՆ

ՄԱԿԷՌՕՍ կօմիտէն՝ Բարկէն Սիւնի խ. (յունարէն մայիս) 84 լիւ, Արեւելեան խ. յունարէն՝ 41. 25, — Փետրուարէն մայիս՝ նոյնը (Բ.) 45. 75, նոյնը (Գ.) 27, նոյնը (Ա.) 7, նոյնը (Դ.) 13. 25, Շաքիի սպառնիւններէն եւ ամսավարներէն՝ յունար-մարտ 115. 80, Թորգոման խ. մարտ-մայիս 27, պատկերնկուր վաճառու-մէն 14: 50, Անիւծ Ծ. յունար-մայիս 10: Գումար 385 լիւ 55 սանթիմ:

X. քաղաքի կօմիտէն՝ 8. Ելեզի ձեռքով 9 լիւ մայիսի ամ-սավար:

ՍԱՆՄԱՆ քաղաքէն՝ Ծիսման խ. 40 ֆրանք:

ԿԱՅԻՐԵՔ ԿՈՄԻՏԷՆ

1896 դեկտ-ի մուղին մայսորը 292 ու կէս դարնկան, Նկարի մը վճռակա՛մնութենէ՛ զոյցսած 265 դարնկան:
1897 դիկտ. ամսու մուտք: Գեղամ 40 դարնկան, Հայկաւ, Կայմակ 30-ական, Երկրագործ, Արամաղ, Ա. Կարսպետեան, Հրաչ, Նրկաթ 10-ական, Bédégaz, Հարուի, Ոսկերիչ Կապ՝ 5-ական: Գումար 170 դարնկան ողջ:

Խմբագրութեան գիմել հետեւեալ հասցեով՝
Rédaction du Droschak, Genève (Suisse)